

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

Szófejtések

202. Vogul *mā-tāpriš* 'Maus'

1. A vog. (KANN., közli LEHT.: FUF 21: 37) TJ AK FK P AL *tāņkər*, FL *tan̄kər* 'Maus' (~ m. *egér*, finn *hiiri* stb., l. MSzFgrE) a vogul nyelvjárásokban széltében-hosszában el van terjedve, de nem mindenütt jelent egeret, hanem egyéb kisebb fajta rágcásáló, ill. rovarevő állatot jelölnek vele. Pl.: (KÁLMÁN, WogT 309) Szi. *tan̄kər* 'Wasserratte', Jk. *mā-tāņkər* 'Maulwurf', *wil-tāņkər* 'Wasserratte' (de: JK. *tāņkər* 'Maus!'). Az északi nyelvjáróterületen — tudomásunk szerint — csak a FL nyelvjárásban használatos a szó 'egér; Maus' jelentésben. Több északi nyelvjárásban a következő szó járja ebben az értelemben: (VNGy. 2: 666, MSz.) É *mā-tapriš* 'egér; Maus', (KÁLMÁN, WogT 263) Szi. Ob *mā-tāpriš* 'Maus (in den Märchen)'.¹ Ezenkívül az É *mā-tapriš* szónak 'vakondok; Maulwurf' jelentése is van (l. MK 3: 384).

A *mā-tāpriš*, *mā-tapriš* összetett szó: előtagja a *mā* 'Erde' szóval azonos, az utótag *riš* eleme az ismert vogul kicsinyítő képző. Az utótagnak sem a képzővel ellátott, sem a képző nélküli alakja önállóan nem fordul elő, s így a vogul alapján a jelentése nem állapítható meg. A *tāp* ~ *tap*-változatok közül a hosszú magánhangzójú lehet az eredetibb, a *tap*-alak rövid *a*-ja a nem-első szótagbeli helyzetben való rövidüléssel magyarázható. Ez a jelenség elég gyakori a vogulban, pl. *wāta* 'Ufer': *ās-wāta* 'das Ufer des Flusses Ob' (vö. STEINITZ, WogVok. 26; KÁLMÁN, WogT 22). A kikövetkeztethető ősvogul magánhangzó **ā* vagy **ä* lehetett.

2. A vog. *tāp* ~ *tap*-jelentése és eredete — mint mondtuk — a vogul nyelvből nem fejthető meg, de bizonyos jelentéstani megfontolások és párhuzamok alapján a vogul szót egyeztethetőnek tartom a következő rokon nyelvi szavakkal: m. *evet* 'Eichhörnchen' | s z a m. s z e l k. (CASTR.—LEHT.: MSFOu. 122: 113) Ta. B *tāpāng*, B *tāpāk*, N *tabék*, *tābék*, Csl. *taabék* 'Eichhorn' (l. MSzFgrE; a m. szónak más szóba jöhető etimológiája is van, l. uo.). A m. *-t* és a szelk. *-k*, *-ng* (= *ŋ*) denom. névszóképző. Az egyeztetés hangtanilag kifogástalan. Az uráli alapnyelvre **sāpə* vagy **šāpə* alak tehető fel.

Ezen etimológia szerint a vog. *tāp* ~ *tap*-eredeti jelentése 'evet; Eichhörnchen' lehetett. A vog. *mā-tāpriš*, *mā-tapriš* belső vogul nyelvi fejlődés. Az 'evet; Eichhörnchen' → 'egér; Maus' ~ 'vakondok; Maulwurf' jelentésváltozást jól támogatják a következő szemantikai párhuzamok: osztj. (RÉDEI, Nord-ostjakische Texte. Göttingen 1968. 42) Kaz. *aj-aaņkī* 'Maus'.

¹ Az északi nyelvjárásokban egyéb szavak is használatosak 'Maus' jelentésben: (BV) É *piš-piš* 'мышь', (KÁLMÁN, WogT 263, 288) Szi. *mā-pors*, *mā-pors-ūj* 'Maus' (*mā* 'Erde', *pors* 'Mist, Schmutz, Staub', *ūj*, *uj* 'Tier').

Az osztják szó — melynek szószerinti jeletése tkp. 'kis evet; kleines Eichhörnchen' — népetimológiás alakulat egy feltehető Kaz. **päləŋki* alakból (vö. RÉDEI: NyK 73: 419). A rekonstruálható osztj. Kaz. **päləŋki* megfelelői több osztják nyelvjárásból kimutathatók: (KT 698) Trj. *päləŋki* 'gewöhnliche Maus' ~ DN *pələŋka*: *maŋ-p*. 'Maulwurf' ~ Kr. *pələŋka* 'ein fliegendes Tier, wie die Schwalbe, eine Fledermausart'. Vö. még vog. FL *taŋkər* 'Maus' ~ Szi. *taŋkər*, JK. *wil-təŋkər* 'Wasserrate' JK. *mā-təŋkər* 'Maulwurf'. — Az idézett szavakban (vog. *taŋkər*, *tāp* ~ *tap*: *mā-tāpriš*, osztj. *pələŋka*, *aj-laŋki*) mutatózó jelentésbeli párhuzamok kölcsönösen egymást erősítik. A vog. *tāp* ~ *tap*: *mā-tāpriš* tehát mind hangtani, mind pedig jelentéstani szempontból a m. *evet* és a szelk. *tāpāk* stb. etimológiai megfelelőjének tekintendő.

203. Osztják *háшъ* 'даже'

Az osztj. (ROSZLJAKOV—BARTYENYEV)² *É háшъ* 'даже' HONTI (NyK 80: 372) szerint a zürj. (FOKOS—FUCHS, SyrjWb. 647) V AV *nač* 'ganz, gerade, eben' átvétele. Ez a magyarázat jelentéstani szempontból nem fogadható el. Az osztják szó valóban a zürjénből való, de átadó nyelvi alakul egy zürj. **neš* 'még; noch' jöhet tekintetbe. A zürjén szó a mai nyelvben csak toldalékos alakban van meg: (WUo.) I Ud. *nešta* 'noch', (SzrSzlK) FV Vm. I AV Ud. *nešta*, I *nešna* 'еще'. A rövidebb **neš* alak egykori megléte mellett szól a zürjén szó votják etimológiai megfelelője: (MUNK.) Sz. K *noš*, G *niš* I. 'megint, újra, ismét; wieder, wiederum', 2. 'még, még inkább; noch', (WICHM.) G M J MU Uf. *noš* 'wieder, wiederum, noch' (l. ESzK). Az osztjákban zürj. *n* — *š* → osztj. *n* — *š*, zürj. *e* → osztj. *ǎ* (*ǎ*) hanghelyettesítés történt. Az osztják adat *ǎ* betűje feltehetőleg *ǎ* hangot jelöl, legalábbis erre látszik utalni a zürjén szó *e* hangja, melynek helyettesítésére egynéhány biztos etimológiában osztj. *ǎ*, *ǎ* szolgál az északi nyelvjárásokban (vö. TOIVONEN: FUF 32: 134).

204. Osztják *pīstə* 'totstechen'

A címként megadott osztják szó a KT 745 szerint csak a Kaz. nyelvjárásban van meg: *pīstə* 'totstechen, durch einen Stich töten (einen Bären); (pass.) beschädigt, verletzt werden (z.B. durch die Hand eines anderen; nicht durch Geld- u. dgl. Verlust)'. Ez a szó zürjénből való kölcsönzés, vö. (WUo.) V Sz. Lu. I P Ud. *pīšti* 'löcherig werden (V), aufbrechen (intr.), ein Loch werden (Sz. Lu. I Ud.), aufgehen, aufbrechen (Geschwür, Kleidungsstück) (P); einen Weg finden (V)', (ЛҮТК.) Ja. *pīšt* 'продырявиться (одежда, посуда), прорваться (о нарыве)'. — A zürj. *pī*- szókezdetnek az osztj. *pī*-szabályos megfelelője. A szóbelseji zürj. *-š*-nek több szóban — kivált az *-št*-kapcsolatban — osztj. *-s* (*-st*-) felel meg (vö. TOIVONEN: FUF 32: 116, l. különösen a 121, 122, 146, 174, 175, 334, 363, 364 számú etimológiákat). A nemelső szótagbeli zürj. *i* hangnak az osztj. *e* ugyancsak szabályosan felel meg. Az osztják szó tranzitív 'totstechen' és intranszitiv 'beschädigt, verletzt werden', a zürj. *pīšti*- viszont csak intranszitiv 'löcherig werden...' jelentésben

² E forrásra vonatkozóan l. HONTI: NyK 80: 359.

használatos. Lehetséges, hogy az oszjtj. *pīsta-* tranzitív jelentésének a kialakulására a zürj. (WUo.) V Sz. Lu. *pīšked-*, P *pīške-t-* 'durchsteken, durchbohren, bohren, ein Loch machen' műveltető képzős származék hatott.

205. Zürjén *akan* 'Puppe'

1. Zürj. (WUo.) V Sz. P *akan* 'Puppe', (SzrSzlK) FV FSz. Vm. I AV Pecs. Szkr. KSz. *akan* 'кукла'. — Ezt a szót a szakirodalomban a következő rokon nyelvi szavakkal egyeztetették: finn *akka* 'Frau, Weib; alte Frau, Weiberson'; vepsze (Зайцева—Муллонен, Словарь вепского языка, Lgd. 1972) *ak* женщина, жена; старуха'; észt *akku: metsa-a.* 'Wolf' | lapp N *ak'ka -kk-* 'wife', *ak'ko* 'grandmother; old woman', L *ahkkā* 'altes Weib, Frau, Gattin', *ahkkō* 'Großmutter; alte Frau' (MUNKÁCSI: KSz. 8: 163; UOTILA, SyrjChr. 62 ? z.; SKES ? z.; A. KÖVESI, Permiképz. 241; ESzK).

Ez az egybevetés azonban téves, mivel a finnégi első szótagi *a*-nak a zürjénben szabályosan *q*, *o* (< **q*) és *u* szokott megfelelni; az *a* hangmegfelelés — szórványosan — csak palatális mássalhangzó-környezetben fordul elő (**a* > ősermi **ä* > zürj.-votj. *a*).

2. A zürj. *akan* -*an* végződése denom. főnévképző lehet (A. KÖVESI, Permiképz. 241). Persze az sincs kizárva, hogy az -*an* elemben a zürj. (WUo.) P *an* 'Mutter des Mannes', (SzrSzlK) FV Vm. I AV Pecs. Szkr. KSz. Ud. *an* 'женщина' szó rejlik. Az *akan* *ak-* töve etimológiailag azonos a zürj. (SzrSzlK) Vm. AV *akka* 'крестная мать' (l. *vežan* alatt), (ESzK) AV *ak:* *ak-vežan* ua. (*vež-an* 'Taufmutter') szóval. A zürj. *akka* és az *ak-vežan* összetételben szereplő *ak* vepsze jövevénytörző (ЛЫТКИН: Vir. 1967: 24; ESzK). Véleményünk szerint az *akan* *ak-* töve is a vepszeből származhat, annak ellenére, hogy ez a szó elég nagy területen (a P nyelvjárásban is!) el van terjedve. A zürjén nyelv finnégi jövevénytörzövei között ugyanis találunk néhányat, amelyek nemcsak a nyugati, hanem a keleti és a déli nyelvjárásokban is megvannak. Például: (WUo.) V Sz. Lu. *ludik*, Ud. *ludik*, P *vudik* 'Wanze'; (uo.) V AV Sz. Lu. I. Ud. *pac* 'Ofen (in der Stube)'; (uo.) V Sz. Lu. Ud. P *rab* 'Branntweinbodensatz, Treber' (e szavakra vonatkozóan l. ЛЫТКИН: i. h.; ESzK).

Az *ak-*: *akan* 'Puppe' szónak a 'Frau, alte Frau' jelentésű vepsze *ak* szóból való származtatása jelentéstanilag is lehetséges. Jelentéstani szempontból vö. m. *baba* 'Spielpuppe' ~ 'Frau'; or. *бабка* 'Puppe' (*узпа в б.* 'Knöchelspiel') ~ 'Großmutter, alte Frau'. Egyébként a vepsze szó is használatos hasonló jelentésben: *otta ak* 'выиграть (при игре в городки)' (l. Зайцева—Муллонен: i. h.).

A zürj. *akan* átkerült az obi-ugor nyelvekbe is: vog. Szo. *ākan* stb. 'Puppe', oszjtj. O *ākan* ua. (RÉDEI, SLW 91; TOIVONEN: FUF 32: 10).

206. Zürjén *leb* 'шкура морды'

A zürj. (SzrSzlK) I *leb* 'шкура морды и лба (оленья)' — tudomásom szerint — csak az idézett szótárban fordul elő. A zürjén szó kétségtelenül az or. *лоб* 'homlok; Stirn' szóból származik.

207. Votják *šaj* 'Grab, Friedhof'

1. Zürj. (WUo.) V Sz. Lu. *šoj*, VL *šuj* 'Leiche, Aas (V Lu. VL); totgeborenes Kind (Sz.); schlechtes, nicht mehr brauchbares Ding (z.B. Fußbekleidung (V Sz.)), (SztSzlK) FSz. *šoj* 'труп, падаль, мертвый' | v o t j. (MUNK.) Sz. *šej*, K *šój*, (WICHM.) G *šej*, *šej*, J *šój* 'Leiche, Aas'. — Ezeket a permi szavakat többen (VglWb. 808; ANDERSON, Wandl. 229; WICHMANN, WotjChr. 107, Vir. 1916: 22; UOTILA: MSFOu. 65: 261; SKES; LYTKIN, VokPerm. 68; ESZK) a következő szavakkal vetették egybe: finn *haja*: *olla hajallaan* 'zerstreut sein', *hajallinen* 'zerstreut, sporadisch', *hajoa*- 'zerfallen, entzweigen' | ?lapp (FRHS) *sagje* 'Levninger af Dyr, som Ulven har draebt, Aadsellevning', N *sággje -j-* '(limited) place, (proper or sufficient) space; track(s) and [or] trace(s) made by something, e.g.: (the place where a wolf or other beast of prey has killed animals, and) the tracks and [or] traces left by beasts of prey; scar of wound'. Az egyeztetés jelentéstani okokból nem fogadható el. A lapp *sággje* első szótagbeli *á* hangja miatt a finn szóval is bizonytalanul tartozik össze.

2. Véleményem szerint a zürj. *šoj* ~ votj. *šej* családjába tartozik a következő votják szó: (MUNK.) Sz. K *šaj* 'Grab', (WICHM.) G MU *šaj* 'id.; Friedhof'. A zürj. *šoj*, FSz. *šoj* alapján őspermi **ǫ* tehető fel. Végső soron a votj. *šej*, *šój* alakban feltehető **ǫ* is visszamehet korábbi **ǫ*-ra, az őspermiben végbement **ǫ* > **ǫ̆* változás ugyanis a *j* palatalizáló hatásával függ össze (vö. E. ITKONEN: FUF 31: 298). A G *šej* alakban ugyancsak a *j* palatalizáló hatására *e* > *ĕ* történt. A votj. *šaj* alakban sporadikus **ǫ* > *a* változás történt. E hangváltozás több biztos példával igazolható (vö. E. ITKONEN: FUF 31: 320). A votjában az őspermi **ǫ* kétirányú fejlődése következtében (**ǫ* > **ǫ̆* > *ĕ*, *ǫ̆*: *šej*, *šój*; **ǫ* > *a*: *šaj*) szóhasadás történt: a *šej*, *šój* 'Leiche, Aas', a *šaj* pedig 'Grab, Friedhof' jelentésűvé vált. Jelentéstani szempontból vö. finn *kalma* 'Leichengeruch; Leiche, Tod' ~ észtl *kalm* 'Grabstätte' ~ mord. E *kalmo*, M *kalma* 'Grab' ~ jur. O *χälmer* 'Leichnam' (I. FUV; SKES).

A votj. *šaj*-nak a finn *hauta* 'Grab' szóval való egyeztetése (WICHMANN, WotjChr. 106; KALIMA, BaltL 98; SKES ?-lel) hangtani szempontból nem fogadható el: a finn *auta* szegmentumnak ui. nem felelhet meg votj. *aj*.

208. Cseremisiz *tälyüde* 'Füllen'

1. A cser. (RAMST.) KH *tälyüde* 'junge Stute, Stutenfüllen', (PS) B *tälyäde* 'Fohlen, Füllen (seit es von der Stute abgewöhnt ist bis zum Alter von zwei Jahren)', (BEKE: FUF 23: 72) M C Č *tälyäde*; JT V *tälyüde* 'ein Füllen, welches noch nicht eingespant war' és a votj. (MUNK.) Sz. K *toles* 'csikó (az első tél, azaz év után); Füllen (nach dem ersten Jahre)' etimológiai összefüggését BEREZCKI (NyK 66: 387) vette észre elsőnek. MUNKÁCSIRA való hivatkozással (I. VotjSzt. 365) megjegyzi, hogy a votják szót felfoghatnánk a votj. *tol* 'tél; Winter' származékának, „de ha valóban összefügg a cseremisiz szóval, akkor az egyezés véletlen, mert a cseremisiz szót viszont semmiképpen sem lehet a 'tél' szóból magyarázni (vö. cser. *tel*, *tele* 'tél')”. Ami az idézet második felét illeti, BEREZCKINEK igaza van: a cser. *tälyüde*, *tälyäde* és a *tel*, *tele* az első szótag vokalizmusa miatt valóban nem illik egymáshoz. De a *tälyüde*, *tälyäde*

semmiképpen sem tartozhat a cseremisiz nyelv ősi szókincsébe. A cser. Ny. *ä ~ K a* magánhangzó-megfelelés a tisztán cseremisiz kori szókincsre korlátozódik, régebbi rétegbe tartozó szavak nincsenek közöttük (vö. E. ITKONEN: FUF 31: 206).

2. Én a votják és a cseremisiz szó összefüggését másképpen látom. A votj. *toles* 'csikó; Füllen' kétségtelenül a *tol* 'tél; Winter' származéka. Az *-s* denom. névszóképző. A cser. *tälyüda, talyäde* 'Füllen' ősvotják jövevényszó. A votj. *tol* (~ zürj. *tel*) 'Winter' szóban őspერი **ö* (< FU **ä*) tehető fel. A cseremisiz szó az ősvotjában végbement **ö > o* változás előtt került a cseremisizbe, s így benne ősvotj. **ö* → őscser. **ä* (> Ny. *ä ~ K a*) hanghelyettesítés történhetett. Az őscseremisizben volt labiális **ü* és **ö* (l. E. ITKONEN: FUF 31: 259), de ezek az őspერი — ősvotj. **ö* hangnál zártabb magánhangzók voltak. Ezért a cseremisizek az ősvotj. labiális nyílt **ö* hangot az illabiális nyílt **ä*-vel helyettesítették. BERCZKI (NyK 79: 60) a cser. *ä ~ a* hangviszonyt tartalmazó szavakban őscser. **a*-t tesz fel, mely a keleti nyelvjárásokban megmaradt, a nyugatiakban ellenben viszonylag későn **a > ä* hangváltozás történt. Persze fonetikailag ősvotj. **ö > őscser. *a* (> Ny. *ä ~ K a*) hanghelyettesítés is elképzelhető, hiszen ha nem volt **ä*, akkor az **a* volt a votj. **ö* hanghoz legközelebb álló nyílt magánhangzó a cseremisizben.

Ami az egyeztetés alaktani oldalát illeti, tulajdonképpen hibrid jövevényszóval van dolgunk. A votj. *toles*, amelynek *-s* eleme denom. melléknévképző, egy korábbi **toles val* (< ősvotj. **töles val*) 'téli ló (azaz ló/csikó az első té után)' jelző szerkezetből vonódhatott el. A votj. *-s* melléknévképzőre vonatkozóan l. A. KÖVESI, PermiKépz. 302. A cseremisizek a votj. **toles val* szerkezetet a saját nyelvi **tälyüda imni/*talyäde imne* szerkezettel helyettesítették (*imni, imne* 'ló; Pferd'). Vö. U *talyäde imne* 'Fohlen' (WICHMANN: MSFOu. 59: 163). A cser. *-yüda, -yäde* stb. melléknévképző (l. БЕКЕ, CserNyt. 129), amellyel a votj. *toles val* ősvotj. *-s* melléknévképzőjét helyettesítették. A cser. KH *tälyüda*, B *talyäde* 'Füllen, Fohlen' ugyancsak elvonás a korábbi *tälyüda imni* stb. jelzős szerkezetből.

209. Mordvin *pulo* 'Schwanz, Schweif'

1. A következő szavak etimológiailag összetartoznak egymással: z ü r j. (WIED.) *pulj*: *p.-pom* 'Schulterblatt, Achsel, Genick' (*pom* 'Ende, Anfang, Spitze'), (SzsZsK) AV FV *puli*, Vm. *puli-lj*, FV *puli-pom* 'лопатка (спинная)' (*lj* 'Knochen') | c s e r. (WICHM.: FUF 16: 203) KH *pulšš*, J *pulüšš*, U *pulšš*, *pulš*, B *pulš* 'Schulter (KH), Achselgelenk (J U B)' | m o r d. (ERS) E *pulakš* 'затылок' (WICHMANN: FUF 16: 203 z., cs.; E. ITKONEN: FUF 31: 165, 268; BERCZKI: NyK 65: 176 md.; LYTKIN, VokPerm. 217 z., cs.; ESZK). — A zürj. *pulj*, *puli* alakban az *j*, *i* megmaradása szabálytalan, talán a *lj* 'Knochen' szó hatásával függ össze. A zürj. (WUo.) S V *pel-pom*, S V P *pel-pon* 'Schulter, Achsel' népetimológiás alakulat a zürj. *pel* 'Ohr' szó hatására (LYTKIN: i. h.; ESZK). Eszerint a *pel-pom* összetételt 'Ende der Ohren' jelentésűnek értelmezték. A cser. *-š, -kš*, mord. *-kš* denom. névszóképzők.

2. Véleményem szerint a fenti etimológiai családhoz vonható a mord. (PAAS.) E *pulo*, M *pula* 'Schwanz, Schweif; Schaft, Stiel; Haarflechte, Zopf (der

Mädchen)' szó is. A 'Schulterblatt, Schulter, Achsel, Genick' (zürj., cser., mord.) és a 'Schwanz, Schweif; Zopf, Haarflechte' (mord.) jelentések viszonyához vö. cser. KH *pač*, U *poč* 'Schwanz, Schweif' ~ 'Hinterteil' ~ zürj. *bež* 'Schwanz' ~ osztj. (KT 751) V Vj. *poč* 'Ferse (V)' ~ 'Nacken' (Vj.) ~ Trj. *pōš* 'Rücken, Rückenseite' ~ DN *pāšnat* 'Hinterkopf, Genick' (vö. TOIVONEN: FUF 19: 110, 133; УОТЛА, SyrjChr. 66; ESzK); m. *tarkó* 'Genick, Nacken, Hinterkopf' ~ finn (LÖNNR.) *turja* 'bakdelen av nacken; Hinterteil des Nackens' ~ ész. *turi* (Gen. *turja*) 'Nacken' ~ 'Schopf od. überhaupt Haare am Hinterkopf' ~ (Eesti-vene sõnaraamat 1955) 'защек, заплечье, загорбок, верхняя часть спины' (l. MSzFgrE *tarja* alatt); osztj. (KT 225) *womās*: DT *won w.* 'Schulter' ~ V Vj. *wamās* 'Widerrist (V)' ~ 'Kruppe (V)' ~ 'Hinterteil des Rumpfes; Becken und Ende der Wirbelsäule zusammen nebst dem Fleisch, der Hintere (Vj.)' ~ Trj. *wāmās* 'Hüfte, unteres Ende des Rückens ringsum, Lenden (mit Fleisch und Knochen) (Trj.)'.

A testrésznevek jelentésmegfeleléseiben mutatkozó tarkaság nem ritka jelenség. Mint az idézett párhuzamok mutatják, némelykor ugyanannak a szónak egy nyelven belül is többféle jelentése lehet. „A többé-kevésbé hasonló alakú, ill. olyan testrészeknek, amelyek valamely alaki jellemzőjüknél fogva egymás emlékképét felidézhetik, sokszor ugyanazon nyelvben is azonos nevük lehet.” „... ugyanaz a szó — legalább is nyelvjárásonként — jelentheti ugyanazon testrész egyik vagy másik részét (is), ill. a vele érintkező testrészt” (LAKÓ: NyK 52: 243; uo. bőséges jelentéstani párhuzam). A mondottak alapján a zürj. *puli*, cser. *pulāš*, mord. *pulo*, *pulakš* FP kori jelentéskörét a következőképpen határozhatjuk meg: 'valamely hátsó testrész (hát, váll, tarkó, far, farok); irgendein hinterer Körperteil (Rücken, Schulter, Genick, Hinterteil, Schwanz)'. A feltehető FP alapalak **pola* lehetett.

A mord. *pulo*, *pula* szót korábban a finn *pola* 'Kloben; (SKES) kalanypydys, puikkari; Fischgerät, -zeug, Netzholz, Netzrolle (mit Handgriff)' szóval egyeztették (PAASONEN, MordChr. 116; SKES). Nem fogadható el, mivel a mordvin szó eredeti testrész jelentése nem illik a finn *pola* 'Kloben usw.' jelentéséhez.

210. Mordvin E M *šašto-*, E *čašto-* 'sich bewegen'

1. Az itt következő szavak etimológiailag összetartoznak egymással: v o g. (WV 171) TJ *šoš-*, AK *šoš-*, P *šuš-*, Szo. *sus-* 'waten' | o s z t j. (KT 962) Trj. *soč-*, DN *čuš-*, O *sos-* 'schreiten, zu Fuß gehen (Trj. DN), gehen (DN), schreiten, umherschreiten (O)' | m o r d. (Beitr. 129) E M *šašto-*, E *čašto-* 'sich bewegen (E M); schieben zuschieben (E)' || s z a m. s z e l k. (CASTR.-LEHT.: MSFOu. 122: 102) Ke. *caaca-*, N *caadša-*, Csl. *taača-*, FO *taada-* 'fahren, gehen'. Az etimológiai családra vonatkozó fontosabb irodalom: SETÄLÄ: FUF 12: 66, JSFOu. 30/5: 65; Beitr. 123, 130; FUCHS: FUF 16: 85; TOIVONEN: FUF 19: 90; FUV; STEINITZ, DEWO 241; COLLINDER, CompGr. 53. — Az osztj. Trj. szókezdő *s-* a szóközépi *-č-* disszimiláló hatására korábbi *š-*ből keletkezhetett. A rekonstruálható uráli alapalak **čačš-* lehetett.

A fenti etimológiával véleményem szerint összefüggenek még a következő — a szakirodalomban eddig különválasztott — szavak: m o r d. (Beitr. 129) E *šanšne*, M *šančk*: *š. ardo-* 'galoppieren; in vollem Galopp fahren', M *šanža* 'langer Schritt, Sprung' || s z a m. j u r. (LEHT. 465) T *tañetä-* 'traben

(langsam)'; j e n. Ch. B *todde*³e- 'laufen (vom Rentier)'; t v g. *tante*- 'laufen'; s z e l k. (CASTR.-LEHT.: MSFOu. 122: 102) Ta. *tanda*-, Ke. *candsa*-, N *čändša*- 'hinausgehen'; k a m. *tōn*- 'gehen, wandern'; m o t. (SPASSKIJ, közli POTAPOV: MSFOu. 49: 92) *тандалным* 'скочу'. Vö.: SETÁLÁ: FUFÁ 12: 91; Beitr. 129; FUV; E. ITKONEN: UAJb. 28: 61; MIKOLA: UAJb. 40: 38; JANHUNEN, Sam. Wortschatz 147. A rekonstruálható uráli alapalak: **čančs*-.

2. A két szócsoport jelentéstani összefüggése nyilvánvaló, közös alapjelentéstök 'schreiten, geben' lehetett. Hangalakilag csupán abban különböznek egymástól, hogy az első etimológiai összefüggés esetében *n* nélküli **čačs*-, a második etimológia esetében viszont *n*-t tartalmazó **čančs*- alapalak tehető fel. A szócsoport *č ~ nč* váltakozás azonban nem akadályozza a két szócsalád etimológiai összehasonlását. Hasonló módon *č ~ nč* váltakozás tehető fel több más hitves etimológián is. Példéul: PU **čačs*- ~ **čančs*- 'geboren werden; wachsen': mord. E *čačs*-, *čačs*-, M *čačs*- 'geboren werden, entstehen, hervordachsen' stb. (vö. FUV); PFU **čičs* ~ **čičs* 'Wildente': mord. E *šens*, *šenze* 'Erte' stb. (vö. FUV); PFU **čančs*- ~ *čančs*- 'aufmachen, öffnen': mord. E *čančs*-, M *čanče*- ua. stb. (vö. FUV); PU **wačs* ~ **wančs* 'Wurzel': cser. KH *uaž*, U B *wož* ua. stb. (vö. FUV).

RÉDEI KÁROLY

Etymologien

VON KÁROLY RÉDEI

202. Wogulisch *mā-tāpriš* 'Maus'

Das wog. Wort ist ein Kompositum: das erste Glied ist mit *mā* 'Erde' identisch, das Element *-riš* des zweiten Gliedes ist ein Deminutivsuffix. Der Stamm *tāp* ~ *tap* kann folgenden Wörtern gleichgesetzt werden: ung. *evet* 'Eichhörnchen' | sam. selk. Ta. B *tāpāng*, B *tāpāk*, N *tabék*, *tábék* 'Eichhorn'. Zur Semantik vgl. ostj. Trj. *pālenki* 'gewöhnliche Maus' ~ DN *may-pēlenkə* 'Maulwurf' ~ Kr. *pēlenkə* 'ein fliegendes Tier, wie die Schwalbe, eine Fledermausart'; ostj. Kaz. *aj-danķi* 'Maus' + *'kleines Eichhörnchen'; wog. LO *tanķer* 'Maus' ~ Sy. *tanķer* 'Wasserratte' ~ Jk. *mā-tāņker* 'Maulwurf'. — PU **sāpə* od. **šāpə*.

203. Ostjakisch *nāšw* 'даже'

Das ostj. Wort ist eine Entlehnung aus syrj. **neš* 'noch' (vgl. wetj. *noš* id., syrj. *nešta*, *nešna* id.)

204. Ostjakisch *pīstə* 'totstechen'

Das ostj. Wort ist nur in der Kaz.-Mundart vorhanden. Es ist ein Lehnwort aus dem Syrj.: *pīstə* 'löcherig werden, ein Loch werden usw.' Auf die transitive Bedeutung des ostj. Wortes hat vermutlich das syrj. *pīščd*- 'durchstechen' Einfluß ausgeübt.

205. Syrjänisch *akan* 'Puppe'

Die Endung *-an* des syrj. Wortes *akan* 'Puppe' mag ein denom. Nominalsuffix sein; es ist aber nicht ausgeschlossen, daß im Element *-an* das Substantiv *an* 'Frau' steckt. Das Grundwort *ak*- ist etymologisch mit syrj. *akka* 'Taufpatin' identisch. Beide Formen *-ak* und *akka* wurden aus weps. *ak* 'Frau, Gattin; alte Frau' entlehnt. Zum Bedeutungsverhältnis 'Frau' ~ 'Puppe' vgl. ung. *baba* 'Frau' ~ 'Spielpuppe', russ. *бабка* 'Großmutter, alte Frau' ~ 'Puppe'.

206. Syrjänisch *лѣб* 'шкура морды'

Syrj. I *лѣб* 'шкура морды и лба (оленья)' < russ. *лоб* 'Stirn'.

207. Wotjakisch *šaj* 'Grab, Friedhof'

Verfasser verbindet wotj. *šaj* 'Grab, Friedhof' mit folgender Wortsippe: syrj. *šoj*, SO *šoj* 'Leiche, Aas' | wotj. S *šej*, K *šój* id. Für das Urpernische kann man **ʃ* annehmen, dem syrj. *o*, *ɔ* regelmäßig entspricht. Wotj. *e*, *ó* (< **ǝ* < **ʃ*) erklärt sich durch die palatalisierende Wirkung des *j*. In der wotj. Form *šaj* hat sich ein sporadischer Lautwandel **ʃ* > *a* vollzogen. Infolge der Lautwandel **o* > *ǝ* (> *e*, *ó*) und **ʃ* > *a* ist im Wotj. eine semantische Absonderung eingetreten: *šej* 'Leiche, Aas' ~ *šaj* 'Grab, Friedhof'. In semantischer Hinsicht vgl. finn. *kalma* 'Leiche' ~ mord. *kalmo*, *kalma* 'Grab' ~ sam. jur. *χälmer* 'Leichnam'.

208. Tscheremissisch *talyǝde* 'Füllen'

Tscher. KB *tälyüde* 'junge Stute, Stutenfüllen', B *talyǝde* 'Fohlen, Füllen' ist eine hybride Entlehnung aus wotj. S K *toles* 'Füllen (nach dem ersten Jahre)': wotj. **toles val* 'Füllen (nach dem ersten Winter)' → tscher. *tälyüde imni/talyǝde imne* id. Man hat das wotj. Adjektivsuffix *-s* im Tschere. durch das eigenwüchsige Suffix *-yüde*, *-yǝde* ersetzt.

209. Mordwinisch *pulo* 'Schwanz, Schweif'

Mord. E *pulo*, M *pula* 'Schwanz, Schweif; Schaft, Stiel; Haarflechte, Zopf (der Mädchen)' kann mit der folgenden Wortsippe verknüpft werden: syrj. *pulj-pom* 'Schulterblatt, Achsel, Genick' (*pom* 'Ende, Anfang, Spitze') | tscher. KB *pulǝš*, B *pulš* 'Schulter, Achselgelenk' | mord. E *pulakš* 'Genick, Nacken'. Im Hinblick auf die Bedeutungsverhältnisse vgl. tscher. *pač*, *poč* 'Schwanz, Schweif' ~ 'Hinterteil' ~ ostj. *poč* 'Ferse' 'Nacken' ~ ostj. *pǝšŋət* 'Hinterkopf, Genick'; est. *turi* 'Nacken' ~ 'Schopf od. überhaupt Haare am Hinterkopf' ~ 'Schulterblatt' usw.

210. Mordwinisch E M *šašo-*, E *čašo-* 'sich bewegen'

Die folgenden zwei etymologischen Wortsippen werden in der Fachliteratur auseinandergehalten, obwohl sie sowohl in lautlicher wie auch in semantischer Hinsicht zusammengehören können: 1. wog. *šoš-* 'waten' | ostj. *čuš-* 'schreiten, gehen' | mord. E M *šašo-*, E *čašo-* 'sich bewegen' || sam. selk. Ke. *caaca-*, N *caadša-* 'fahren, gehen'; 2. mord. E *šanšne*, M *šančk*: š. *ardo-* 'galoppieren' || sam. jur. *tahetä-* 'traben (langsam)'; jen. *toddeɛ-* 'laufen (vom Rentier)'; twg. *tantē-* 'laufen'; selk. *caandsa-* 'hinausgehen'; kam. *tōn-* 'gehen, wandern'. Die Grundbedeutung der beiden Wortsippen kann 'schreiten, gehen' gewesen sein. Im ersten Fall kann eine PU Grundform **čacš-*, im zweiten **čančš-* rekonstruiert werden. Für die PU Grundsprache kann man einen Wechsel *č* ~ *nč* voraussetzen. Ein solcher Konsonantenwechsel kommt in vielen sicheren Etymologien vor.